

4.6 De zwakzinnigenonderwijzer

Van de onderwijzer in het buitengewoon onderwijs werd veel verwacht. In het katholieke tijdschrift voor buitengewoon onderwijs uit 1933 werd onder de titel "De buitengewone school met haar drie H's en haar ABC" een aardige synopsis gegeven van de opdracht van de onderwijzer in het zwakzinnigenonderwijs en werd aangegeven hoe hij of zij hun taken dienden op te vatten en in de school ten uitvoer te brengen:

"HOOFD:

- Aandacht door opzettelijke oefeningen versterken;
- Belangstelling gaande houden;
- Concentratie van concrete leerstof nastreven;
- Denkkracht door alle middelen - en middeltjes! - opwekken;
- Eerst laten doen, dan laten zeggen;
- Foutieve uitingen aanmoedigend verbeteren;
- Gradueel de moeilijkheden laten opklimmen;
- Houding - zittend, staande - afwisseling bijbrengen;
- Individueel helpen en richten;

"HART:

198. *Onderwijsverslag* (1936), p. 586.

199. Zie Van Voorthuijsen in *Onderwijsverslag* (1932), p. 318. We vinden dezelfde uitgangspunten reeds terug in publikaties uit de eerste periode van het buitengewoon onderwijs, zoals I. Schreuder Az., *De school voor buitengewoon onderwijs is een zegen voor het achterlijke kind*. TvO&A (1909) 1, p. 2-6 en P.G. Schreuder, *Over het maatschappelijk doel en de taak onzer scholen*. TvBO (1928) 9, p. 86-97.

Overigens is in hedendaagse literatuur ook wel het tegengestelde beweerd. Er zou geen sprake zijn van een streven naar een eigen identiteit. Juist in de eerste decennia van het zwakzinnigenonderwijs, zo wordt gesteld, werd gepleit het leerplan zo min mogelijk af te laten wijken van dat van de gewone basisschool, om de kans op een zo zelfstandig (normaal) mogelijke plaats in de samenleving voor de zwakzinnige te vergroten. Vergelijk bijvoorbeeld het handboek over de Nederlandse onderwijsgeschiedenis van P.Th.F.M. Boekholt en E.P. de Booy (1987), p. 255. We vinden dit denkbeeld echter niet terug in de door ons gebruikte tijdschriften en bronnen.

Jezus' toonbeeld en Zijn leer in 't centrum houden;
 Kalm en aanmoedigend terechtwijzen;
 Liefderijk ieder kind leeren begrijpen;
 Meetrekken door eigen voordoen, en zoo gewenning bevorderen;
 Nooit - absoluut nooit! - minachting betoonen;
 Optimistisch dagelijks opnieuw de taak aanvatten;
 Planmatig wilsinspanningen verwekken;

HAND:

Qualitatief, méér dan quantitatief, het handwerk beoordeelen
 Rekening houden met ieders prestatievermogen;
 Stemming hoog houden tijdens de lessen;
 Teekenen en schetsen met handenarbeid verbinden;
 Uw opgaven met andere leervakken in verband brengen;
 Veel "mooie" dingetjes laten afmaken;
 Werk geven dat waarlijk "werk" is voor geest en hand;
 X-maal dezelfde aanbevelingen bereidwillig herhalen;
 Yver opwekken om "op zijn best" te doen;
 Zelfstandigheid betrachten, zelfs bij gezamenlijk werk.²⁰⁰

Met dit speciaal-onderwijsalfabet werden, de katholieke trekjes even daargelaten, op schoolse wijze de instelling en de idealistische grondhouding die de modelonderwijzer ten aanzien van zijn of haar zwakzinnige leerlingen moest hebben, weergegeven. Met andere woorden de onderwijzer van de buitengewone school moest een pioniersmentaliteit tentoonstellen, waarbij vooral een beroep gedaan werd op zijn (psychologisch) inzicht in zijn omgang met de leerlingen. Deugden als optimisme, belangstelling weten te wekken, geduld, liefde en begrip voor het kind, worden in bovengenoemd citaat met nadruk genoemd, en komen ook in andere bronnen voor. Toch gaat het niet om kwaliteiten die alleen voor het zwakzinnigenonderwijs gelden. Elke onderwijzer werd geacht hierin een voorbeeld te zijn. De leerkracht op de buitengewoon lagere school zal in de praktijk wel vaker deze deugden moeten uitoefenen.

Naast deze uiteenzetting van de idealistische en praktische instelling van de onderwijzer van een buitengewone school, werd vooral gewezen op de noodzaak van gedegen theoretische vorming. Vanaf 1913 bestond voor zwakzinnigenonderwijzers de mogelijkheid aan bijscholing te doen. Het streven naar een eigen (dag)opleiding bleef echter een belangrijk vergaderpunt voor de verenigingen. Op 22 oktober 1927 werd in Amsterdam een bijeenkomst gehouden, waar de drie verenigingen voor buitengewoon onderwijs vertegenwoordigd waren. Doel van de samenkomst was de bespreking van de mogelijkheden voor een eigen (buitengewoon-onderwijs)opleiding. Het resultaat van het overleg was de oprichting van een Federatief Comité bestaande uit drie commissies voor de neutrale, protestants-christelijke en rooms-katholieke richtingen. Op 11 mei 1929 opende hoogleraar pedagogiek en directeur van het Nutseminarium te Amsterdam, Ph. Kohnstamm, de eerste cursus Vakstudie Buitengewoon Onderwijs, mede mogelijk

200. TvRKBLD (1933) 9, p. 111.

gemaakt door een subsidie van de minister van onderwijs.²⁰¹ Hoewel het nog om een zaterdagmiddagcursus ging, werd deze opleiding toch als een "officiële erkenning van de opvoedkunde der abnormale jeugd als afzonderlijk wetenschappelijk vak" betiteld. De studie was opgezet volgens het model van het "Heilpädagogisches Seminar" te Zürich dat onder leiding stond van H. Hanselmann.²⁰² Ondanks het intensieve overleg dat gevoerd was tussen de drie commissies, kon er geen gezamenlijke opleiding begonnen worden. De rooms-katholieken gingen hun eigen weg en zetten onder auspiciën van de R.K. Leergangen in Tilburg een eigen cursus op.²⁰³ Deze zaterdagse deeltijdscursus beantwoordde onvoldoende aan de verwachtingen. De cursisten waren van mening dat de opleiding noch praktisch noch theoretisch goed aansloot bij de vragen en behoeften die er in het zwakzinnigenonderwijs leefden.²⁰⁴ Er werd uitgekeken naar mogelijkheden voor een volwaardige dagopleiding waarin universiteit en school "elkaar de hand reiken". Een en ander leidde tot de oprichting van de *Stichting voor Buitengewoon Onderwijs* in 1932. Maar ook bij deze nieuwe seminariumopleiding konden geen bevredigende resultaten geboekt worden. De docenten grepen te hoog en hun lessen sloten niet aan op de praktijk, zo luidde het oordeel van de nestor van de Nederlandse pedagogiek J.W. Gunning. Hij besloot dan ook in 1933 zijn lessen aan het seminarium te staken daar "de deelnemers blijkbaar nog niet rijp waren voor een behandeling der pedagogiek".²⁰⁵ In de jaren dertig en veertig werd de seminariumopleiding op een laag pitje gezet en ging alle aandacht uit naar de zatermiddagcursussen, mede vanwege het stopzetten van de rijkssubsidie. Pas vanaf 1951 kreeg de opleiding voor het eerst formele erkenning en mocht zij officieel diploma's uitreiken.

Ondanks de vele moeite en zorg die vanuit de verenigingen voor buitengewoon onderwijs aan de theoretische vorming van haar onderwijsleden werden besteed, kwam de speciale opleiding maar zeer moeizaam van de grond. Behalve als vakgerichte opleiding voor de onderwijzers in het zwakzinnigenonderwijs, bleken de cursussen ook belangrijk te zijn voor het emancipatieproces van het buitengewoon onderwijs. Het hebben van een speciale opleiding kon ouders van afwijkende kinderen en onderwijzers aan het gewoon lager onderwijs ervan overtuigen dat het speciaal onderwijs een eigen weg aan het bewandelen was. Met de aanstelling in 1947 van Van Houte als de eerste hoogleraar in de orthopedagogiek kan pas echt gesproken worden van de wetenschappe-

201. *Archief Onderwijs* (1918-1935), inv.nr. 248.

202. H. Menkveld (1989), p. 23-24.

203. De belangrijkste overweging van de katholieken om niet samen te werken met de andere twee richtingen, was van praktische aard: religieuzen mochten niet een hele dag van huis en konden daarom niet deelnemen aan een dergelijke dagopleiding. G.A.E. Christ, *Eigen opleiding*. *TvRKBLO* (1927) 3, p. 165-169; (1928) 4, p. 8-13, 48, 59-64, 126-132 en (1929) 5, p. 1-3, 91-99, 117-125, 187-188. Over de katholieke opleiding, zie onder andere J. Eijt (1994), 'Daar was je dochter veilig'. *Vrouwelijke religieuzen en de zorg voor zwakzinnige meisjes (1924-1955)*. In: A. van Heijst en M. Derks (red.), *Terra incognita*, p. 149-172 en A.M. Lauret (1967), p. 222-225.

204. *TvBO* (1929) 10, p. 178-184.

205. Geciteerd in H. Menkveld (1989), p. 25.

